

УДК. 159.922.04.002

О. Л. ТУРИНІНА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 3(38), с. 164–167

Розглядаються деякі теоретичні аспекти особливостей впливу ціннісних орієнтацій викладача на ставлення до студентів та подано емпіричне дослідження з цієї проблематики. Проаналізовані різні форми оцінювальних характеристик викладача щодо студентів та подано класифікацію типів педагогічної взаємодії.

У психологічній науці існує термін, який застосовується для відображення вищих сторін внутрішнього світу, що проявляється у людяності, сердечності, доброти, відвертості, відкритості для інших. Це поняття “духовність”. Вона ґрунтується на широті поглядів, ерудиції, культурі, загальному розвитку особистості. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності, а тривала її криза в окремих людей призводить до деградації. Вона може бути усвідомленою, осмисленою як прояв інтелігентності. Саме тому система освіти повинна турбуватися про нарощування духовного потенціалу кожного зі студентів, що були залучені до досягнень матеріальної та духовної культури. Духовно-моральний розвиток особистості відбувається в процесі міжособистісної взаємодії, особливо у взаємодії з викладачем. Саме тому сучасна вища школа ставить високі вимоги до особистості викладача, який має бути носієм духовних референтів, необхідних для особистісно-професійного розвитку майбутнього психолога.

В останні десятиліття чимало вчених досліджували проблеми духовно-моральних цінностей учасників педагогічної взаємодії. Серед них праці К. О. Альбуханової-Славської, О. О. Бодальова [1], Л. П. Буєвої, М. С. Кагана, О. М. Леонтьєва, О. О. Леонтьєва, Б. Ф. Ломова та багатьох інших авторів.

Узагальнюючи теоретико-експериментальний досвід зазначених авторів, можна запропонувати виділити духовні референти, які мають бути основою у педагогічній діяльності викладача вищого навчального закладу:

- 1) у сфері світоглядних, етичних позицій та спрямованості викладача визначальними є альтруїзм, гуманізм, наявність стійкої системи цінностей, духовність, розвинена емпатія, безоцінне ставлення до клієнта, сензитивність, чутливість, домінування соціальної ергічності, моральність і людяність, соціальна зрілість, терпимість та гнучкість, послідовність;
- 2) у сфері міжособистісної взаємодії нами визначається: дипломатичність, гнуч-

кість, толерантність, достатній рівень комунікативних здібностей, вміння слухати, відповідальність, рішучість, впевненість, активність, енергійність, доброзичливість, емоційна стійкість, витривалість, адаптивність, здатність до рефлексії, дружелюбність, ввічливість, тактовність, коректність, життєрадісність, відкритість, помірне домінування.

Враховуючи великий інтерес спеціалістів до дослідження особливостей духовних цінностей учасників педагогічної взаємодії, нас зацікавило питання впливу цінностей викладача на його оцінювальну діяльність студента. Саме це стало одним із завдань дослідження.

Враховуючи, що ціннісні орієнтації виявляються в цілях, ідеалах, уявленнях, переконаннях, інтересах та інших проявах особистості, а також визначають змістовну сторону особистості і виражають внутрішню основу її ставлення до дійсності, нами, для вивчення ставлення викладачів до майбутніх психологів, була використана методика незакінчених речень.

На перше висловлювання “Студенти для мене...”, яке продовжували викладачі, ми отримали такі визначення: “вічна молодість”, “енергія”, “щастя”, “сльози”, “робота”, “люди”, “образи”. Провівши підрахунки, відмічаємо позитивну спрямованість щодо студентів у педагогів у досліджуваних групах. Переважаючими стали висловлювання: студенти — “майбутні спеціалісти” (17 %), “люди” — (15 %). Зустрічались висловлювання: студенти — “робота” (17 %), “діти” — (2,4 %), “образи” — (2,4 %). Як бачимо з результатів, висловлювання другого типу не займають провідних позицій у визначенні уявлень педагогів про студентів.

Результати завершення висловлювання: “Студенти різні, але...” показали, що в цьому випадку прослідковується вплив установок “всі студенти однаково хороші” та “до всіх треба однаково ставитися” (19 % та 15 %).

Не менш цікавими були відповіді-завершення такого висловлювання: “Мені подобаються студенти, які...”. Викладачі відмітили якості: “акуратні”, “комунікабельні”, “розумні”, “активні”, “виховані”, “добрі”, “учили

мою дисципліну”, “дисципліновані” тощо. Дані свідчать про те, що ці характеристики виявляють якості, що регулюють поведінку в суспільстві, риси, які презентують зовнішній вигляд дитини, та властивості, які є умовою майбутньої успішної роботи. Найпоширенішими були: “розумні” (17,2 %), “акуратні” (9,4 %), “комунікабельні” (9,4 %), “активність” (4,7 %).

Таким чином, аналіз уявлень та ціннісних орієнтацій викладачів щодо студентів показав, що спостерігаються певні розбіжності з гуманістичною спрямованістю педагогічної діяльності. Викладачі орієнтуються на розвиток тих якостей, які забезпечують соціально бажану поведінку студентів і допоможуть їх сприятливій зовнішній самопрезентації. Формування якостей, які допомагають особистісно-професійному розвитку, залишається за межами викладачів.

Наступним етапом дослідження особливостей ціннісних орієнтацій у педагогічному спілкуванні ми застосували опитувальник “Соціально-психологічні характеристики суб’єкта спілкування”.

За результатами дослідження було виокремлено такі тенденції:

1. Велика кількість шкал називалися лише кількома респондентами, що свідчить, по-перше, про істотний вплив індивідуальних цінностей та життєвого і професійного досвіду викладачів на оцінку ними студентів, і, по-друге, опосередковано вказує на поверховий характер пізнання ними особистості останніх.
2. Багато викладачів взагалі обмежилися загальним недиференційованим враженням про своїх студентів.
3. Викладачі часто припускалися семантичних помилок при визначенні антинімічних якостей особистості студентів, внаслідок чого протилежними полюсами шкал ставали “відповідальний — не доводить доручену справу до завершення”, “дисциплінований — на нього не можна покластися”, “активний — безініціативний” тощо.

З метою подальшого аналізу запропоновані викладачами шкали групувалися за певними категоріями (див. табл.).

**Ціннісні орієнтації викладачів при оцінюванні майбутніх психологів
(заочної та очної форм навчання)**

Категорії шкал	Вага категорії	
	Очна форма	Заочна форма
Загальна оцінка готовності до професійної діяльності	1,00	0,59
Рівень професійних знань	0,35	0,27
Особливості ставлення до навчання, доручень	0,55	0,58
Особливості ставлення до клієнтів (під час практики)	0,65	0,78
Особливості взаємин з іншими студентами	0,70	0,15
Особливості взаємостосунків з викладачами	0,55	0,03
Значення інтелектуальних якостей	0,35	0,25
Характеристика моральних якостей	1,05	0,86
Характеристика індивідуально-психологічних властивостей	1,05	0,75
Характеристика комунікативних якостей	1,25	0,66
Характеристика особливостей зовнішності та фізичного стану	0,20	0,17
Разом шкал на особу	8,2	4,41

Аналіз змісту отриманих оцінних шкал свідчить про наявність у викладачів певних загальних ціннісних засад, якими вони користуються при побудові таких шкал.

Найбільшу вагу (4,3 в очної форми та 1,72 у заочної форми) і, відповідно, найбільшу питому вагу (52 % в очної форми та 39 % у заочної форми від загального масиву) отримали шкали, що віднесені до категорії “Характеристика професійної діяльності”. Якщо розглянути структуру зазначеної категорії, то викладачі найчастіше оцінюють рівень професіоналізму студентів (1,0 бал від загального масиву для очної форми і, відповідно, 0,59 бала заочної). Студенти очної форми, на думку викладачів, приділяють набагато більше уваги спілкуванню з викладачами (0,55 бала і проти – 0,03 бала), а також їх взаєминам зі студентами (відповідно 0,70 бала і проти – 0,15 бала)

Відмінності між групами очної та заочної форм за іншими компонентами цієї категорії оцінних шкал (“оцінка ставлення до клієнтів (під час практики)”, “оцінка професійних знань”, “оцінка ставлення до навчання, доручень”) носять непринциповий характер. Крім

того, ці компоненти займають незначне місце у структурі критеріїв оцінки викладачів.

Категорія “Характеристика комунікативних якостей” отримала 1,25 бала для групи очної форми і 0,66 бала для групи заочної (питома вага трохи більше 15 % для групи очної форми і майже 15 % для групи заочної форми).

Категорія “Характеристика моральних якостей” отримала вагу 1,05 і 0,86 бала для груп стаціонару і заочної форми (відповідно 13 % і 19 % від загального масиву).

Такою самою стала для очної форми вага категорії “Характеристика індивідуально-психологічних якостей”, хоча для заочників вона становитиме 0,75 бала (відповідно 13 % і 17 % від загального масиву).

Ще менше значення в структурі критеріїв ціннісних орієнтацій у спілкуванні відіграє категорія “Характеристика інтелектуальних якостей” (відповідно 0,35 бала і 4 % та 0,25 і 6 % для двох груп).

Значення категорії “Характеристика особливостей зовнішності та фізичного стану” взагалі є непринциповим у ціннісному вимірі.

Таким чином, у дослідженні проаналізована велика кількість форм оцінювальних характеристик викладача щодо студентів. Усі форми оцінювальних впливів класифіковані за модальністю як позитивні чи негативні. Крім того, були зіставлені стилі спілкування та стилі ставлення, притаманні викладачам:

1. Узгоджено-позитивний тип педагогічної взаємодії характеризується поєднанням демократичного стилю спілкування та позитивного стилю ставлення до студентів (стійкого, пасивного, а також, іноді, ситуативного). До цього типу належать 42 % викладачів.
2. Узгоджено-негативний тип педагогічної взаємодії характеризується поєднанням авторитарного стилю спілкування з негативним стилем ставлення до студентів (негативно-стійкого, пасивно-негативного). Діагностовано 3,8 % викладачів цього типу.
3. Неузгоджений позитивно-негативний тип педагогічної взаємодії характеризується сполученням позитивного стилю ставлення та авторитарного стилю спілкування. До цього стилю належить 23,1 %.
4. Неузгоджений негативно-позитивний тип педагогічної взаємодії характеризується поєднанням демократичного стилю спілкування та негативних стилів ставлення до студентів. У проведеному дослідженні таких викладачів не виявлено.

5. Невизначений тип педагогічної взаємодії характеризується сполученням ліберального стилю спілкування з різними стилями ставлення викладача до студента. До цього типу можна віднести 30,7 %

Аналіз стильових особливостей спілкування та ставлення, а також типологічних відмінностей взаємодії дає можливість вважати, що від їх сукупного впливу залежать соціально-психологічні характеристики оцінювальної діяльності викладача. Дослідження цих аспектів є перспективою подальших розвідок.

Література

1. Бодалев А. А. Личность и общение. — 2-е изд., перераб. — М.: Междунар. пед. акад., 1995. — 289 с.
2. Караковский В. А. Стать человеком. Общечеловеческие ценности — основа целостного учебно-воспитательного процесса. — М.: Республика, 1993. — 299 с.
3. Коломінський Н. Л. Соціально-психологічні проблеми підвищення ефективності професійної підготовки практичних психологів // Актуальні проб. проф. підготовки практич. психол. Сборник науч. трудов. Прилож. № 10 (15) к науч. журн. "Персонал". — № 5 (59). — К.: МАУП, 2000. — С. 15–17.
4. Коломинский Я. Л., Плескачева Н. М., Заяц И. И., Мирахович О. А. Психология педагогического взаимодействия: Учеб. пособие / Под ред. Я. Л. Коломинского. — СПб.: Речь, 2007. — 240 с.

У контексті дослідження особливостей впливу ціннісних орієнтацій викладача на ставлення до студентів наведені дані результатів експериментального дослідження з цієї проблематики, проаналізовано види оцінювальних характеристик викладача щодо студентів, визначені типи педагогічної взаємодії та досліджені особливості ціннісних орієнтацій у педагогічному спілкуванні.

В контексте исследования особенностей влияния ценностных ориентаций преподавателя на отношение к студентам приведены данные результатов экспериментального исследования по этой проблематике, проанализированы виды оценочных характеристик преподавателя по отношению к студентам, определены типы педагогического взаимодействия и исследованы особенности ценностных ориентаций в педагогическом общении.

In the context of study characteristics influence of value orientations of teachers on students' attitudes towards the data results of experimental studies on this subject, analyzed the types of evaluative characteristics of the teacher in relation to students, the types of educational interaction and the features values in pedagogical communication.

Надійшла 10 квітня 2013 р.